

elleboog steunend op een der bedden: een uitgeteerde, kleine gestalte, maar de ogen levend van geest achter de brilleglazen.¹

*

Na een nieuw kort verblijf in de Cellenbarakken wordt Titus Brandsma (zijn *Schutzhaftbefehl* is inmiddels uit Berlijn gearriveerd) via de gevangenis te Kleef waar hij enkele weken wachten moest tot er voldoende gevangenen bijeen waren voor een apart transport, naar Dachau gezonden. Op 19 juni '42 rijden vrachtwagens hem en een aantal lotgenoten via de grote poort (*Arbeit macht frei!*, staat er te lezen) de immense appèlplaats op. Onder het almachtig toezicht van de SS zijn de gevangenen in Dachau in hun dagelijks bestaan onderworpen aan de luimen en grillen van de kamphiërarchie: medegevangenen, veelal beroepsmisdadigers. Al bij de registratie wordt Brandsma door een lid van die kamphiërarchie mishandeld. In de dunne, gestreepte concentratiekampkleding gestoken en met ongemakkelijke houten sandalen aan de voeten, komt hij met enkele Nederlanders eerst in de barak terecht waar nieuwelingen instructie krijgen hoe zij zich in het kamp te gedragen hebben. De barak telt vier afdelingen, *Stuben*, elk met ca. honderd gevangenen. Er is één fatsoenlijke *Stubenältester*, een communist uit Stuttgart die al sinds '33 gevangen zit, de drie andere en de *Blockälteste* zijn beulen. Brandsma is niet erg handig, hij kan niet goed meekomen: misschien ligt de bovenkant van zijn matras niet precies waterpas, misschien zit er een klein vlekje op zijn metalen etensnap, misschien blijft hij bij het urenlange exerceren een seconde achter. Een van de *Stubenältesten* slaat met een beddeplank op hem los, trapt hem op de hielen, laat hem met blote voeten in het grint de exercities maken. Medegevangenen raden Brandsma aan, zijn beklag te doen bij de *Lagerälteste*. 'Wij gaan voor die mensen bidden', zegt hij.

Na een week of twee verhuist hij naar *Block 28*, een van de barakken met bijna uitsluitend Poolse geestelijken. *Blockältester* en *Stubenältesten* zijn er, op één uitzondering na, sadisten, speciaal uitgekozen wegen hun haat jegens geestelijken en predikanten. Zij hebben zich op Goede Vrijdag vermaakt met een Poolse priester een metalen doornenkroon met scherpe punten op de kale schedel te drukken. Tien dagen lang kan Brandsma nog mee in een bestaan dat om vier uur 's morgens begint als de kampsirene loeit. Opstaan, het bed perfect opmaken, wassen, op appèl staan. Om vijf uur stellen de

¹ A.v., p. 260.